

Pysähtyneisyys hyydyttää (myös) kehitysmaita

Fyysikko Vandana Shiva ei tunne biologiaa ja kirjoittaa siitä, usein omiaan (HS 19.7.2002, Yliopisto 3/2004).

Eivät kehitysmaat tarvitse ravitsevampia viljelykasveja, kuten Maailman terveysjärjestö luulee. A-vitamiini- ja proteiiniriisi ovat köyhille täysin tarpeettomia - ainahan voi syödä munia, lihaa ja rikkaruohoja, Vandana neuvoo.

Shiva vastustaa myös väkilannoitteita ja jopa hybridilajikkeita. Kiinassa kehitetyt hybridiriisit ovat kymmeniä prosentteja satoisampia kuin perinteiset lajikkeet (HS 8.2.). Ne ovat kolminkertaistaneet Kiinan riisintuotannon yhdessä sukupolvessa, ja viljely leviää vauhdilla esimerkiksi Vietnamin. Saavutuksestaan Professori Yuan Longping sai maanantaina vuoden 2004 Maailman ruokapalkinnon.

Intian tehottomat viljelmät tuottavat toki ilmakehään enemmän metaania. Se on 25 kertaa voimakkaampi kasviuonekaasu kuin hiilidioksidi.

Kiina jalosti yökkösenkestäviä puuvillalajikkeita. Niitä kasvattaa jo viisi miljoonaa pienviljelijää, ja sato on suurempi ja laadukkaampi kuin Intiassa. Kiina onkin muutamassa vuodessa vallannut Intialta sen puuvillamarkkinat.

Samaan aikaan Shivan partiot polttavat Intian kasvinjalostajien koeviljelmiä.

Pysähtyneisyys on kuolemaksi myös kehitysmaille. Malesia kehittää arvokasta palmuöljyä, mutta kookosöljyä tuottavat maat taantuvat. Entä kuka kysyy enää kapokkia?

Tällä kertaa köyhdyttämisen aiheena oli patentointi (HS 27.3.). Jalostettuja kasvilajikkeita voidaan suojata kahdella eri tavalla. Eräissä maissa lajike voidaan patentoida. Sen sijasta voidaan soveltaa kasvinjalostajan oikeutta, jota säätelee kansainvälinen UPOV-sopimus.

Shiva vastustaa kumpaakin.

Intian viljelykasvit ovat maailmalla heikosti suojattuja. Aasian maat ovat nyt kuitenkin tulossa mukaan UPOV-sopimukseen. Silloin Intiassa jalostetut kasvilajikkeet saavat automaattisen suojan kaikissa sopimusmaissa (myös USA:ssa).

PATENTOINTI, OMISTAMINEN JA VILJELIJÄN ERIVAPAUS

Kehitysmaille olisi elintärkeää päästä hyödyntämään uutta biologiaa - varsinkin geenitekniikkaa - omien kasvilajikkeidensa jalostuksessa. Tästä tiedeyhteisö on pitkälti yhtä mieltä.

Liian laajat patentit estäisivät kolmatta maailmaa parantamasta ruokaturvaansa ja elintarvikkeiden laatua. Kasvibiologian kehittämiseksi koituisi vaikeuksia myös vauraissa maissa. Siksi tutkijat vastustavat patenttien myöntämistä liian laajoina.

USA:ssa on tavallista, että patentti kiistetään ja sen lopullinen laajuus ratkaistaan tuomioistuimen päätöksellä.

Eliöiden patentointi ei ole uutta - Pasteur patentoi hiivan jo vuonna 1873. Ensimmäinen kasvilajikkeita koskeva patenttilaki säädettiin USA:ssa vuonna 1930.

Patentointi ei merkitse omistusoikeutta, vaan se kehitettiin avoimuuden apuvälineeksi. Uutta tietoa ei salata, vaan se julkaistaan kaikkien saataville, käytettäväksi vapaasti tutkimustyössä.

Avoimuuden vastineeksi keksijä saa ensioikeuden sovellusten markkinointiin määräajaksi (20 vuotta). Kasvinjalostajan oikeus ei kestä juuri pitempään. Suoja-ajan päätyttyä keksintö on ”vapaata riistaa”.

Käytännössä suoja-aika jää yleensä lyhyeksi, sillä geenin löytämisestä lajikkeen kehittämiseen kuluu usein 10-15 vuotta.

Patentti on lyhyt etu keksijälle mutta kestävä hyöty ihmiskunnalle.

Jos Stradivarius olisi patentoinut viulunsa, soisi Kaustisillakin kauniimmin. Vanha salailujärjestelmä - mestarit ja oppipojat - jarrutti kehitystä vuosisatojen ajan.

Kollektiivista keksintöä ei ole olemassa. Silti vaaditaan muinaisesta "kansanjalostuksesta" nykyheimolle perinnöllisiä etuoikeuksia vanhoihin maatiaislajikkeisiin - ikuisesti.

Ehkäpä tuntematon isoisoisoisoisoäidin isä tosiaan oli aikansa luova edelläkävijä jalostuksen taiteessa. Mutta jälkipolvien oikeudet olisivat siinäkin tapauksessa vanhentuneet jo muutamia vuosisatoja sitten.

Maapallon yhteiset geenivarat jaettiin vuonna 1992 valtioiden omaisuudeksi Rion biodiversiteettisopimuksessa, ympäristöväen vaatimuksesta. Vuosikymmenen takaisku kansainväliselle yhteistyölle, yhteisille geenipankeille ja kasvigeenivarojen suojelulle.

Suomi on hyväksynyt EU:n patenttidirektiivin perusteineen ja pannut sen täytäntöön.

Euroopassa viljelijä saa lisätä kasvilajiketta omaan käyttöönsä (maanviljelijän erivapaus). Patenttilaki tai UPOV-sopimus eivät sitä estä. Viljelijän erivapaus voidaan mainiosti säilyttää myös Intiassa.

Intialaista neem-puuta, kurkumaa, basmatiriisiä tai chapativehnnää ei ole patentoitu, kuten uusiotaru väittää. Perinteistä lajiketta ei voi patentoida. Patenttiin vaaditaan uusi, kaupallisesti käyttökelpoinen keksintö, joka ei olisi itsestään selvä asiantuntijalle.

Esimerkiksi neem-puuhun liittyi jo vuosikymmen sitten 63 patenttia. Kaikissa oli kyse perinteisen osaamisen luovasta parantamisesta. Mutta puuta itseään ei voi patentoida (Times of India 15.9.1996).

Eikä Intian laki edes tunnusta patentoituja kasvilajikkeita. Jos sellaisia muualla kehitetään, intialaiset voivat vapaasti käyttää niitä omilla pelloillaan.

30.3.2004 Jussi Tammisola, kasvinjalostuksen dosentti, Helsinki